

IXTIYORSIZ DIQQATNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Omonova Xurshidabonu Shokirovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha va Boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1 - kurs talabasi

xurshidabonumonova@gmail.com

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Psixologiya kafedrası o'qtuvchisi

Ilmiy rahbar: Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li

olimjonozodqulov30@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17896500>

Annotatsiya

Ushbu tezisda diqqatning mohiyati, uning asosiy qismlari va turlari yoritiladi. Diqqat psixikaning obyektiga yo'naltirilishi va uni ongda saqlash jarayoni sifatida tavsiflanadi. Asosiy qismlari - yo'nalganlik, barqarorlik, ko'lam, taqsimlanish, ko'chish va kuch haqida malumot berigan. Diqqat ixtiyorsiz, ixtiyoriy va ixtiyoriydan keyingi, shuningdek ko'rish, eshitish va taktil - harakat jarayonining psixologik va fiziologik asoslarini tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: diqqat, ixtiyorsiz diqqat, ixtiyoriy diqqat, yo'nalganlik, barqarorlik, ko'lam, ko'rish diqqat, eshitish diqqat

Annotation: This thesis discusses the nature, components, and types of attention. Attention is the process of focusing on an object and maintaining it in consciousness. Key components include focus, stability, scope, distribution, shift, and intensity. Attention can be involuntary, voluntary, or post - voluntary, and may be visual, auditory, or tactile-motor.

Keywords: attention, involuntary attention, voluntary attention, focus, stability, scope, visual attention, auditory attention.

KIRISH

Diqqat - psixikaning muayyan obyektga yo'naltirilishi va shu obyektning ongda ma'lum vaqt davomida ushlab turish jarayonidir. U idrok, xotira, tafakkur va nutq kabi barcha kognitiv jarayonlarning asosini tashkil qiladi. Diqqatning fiziologik bazasi bosh miya po'stlog'i va retikulyar formatsiyaning faolligi bilan bog'liq.

Diqqatning asosiy qismlari:

Yo'nalganlik - diqqatning qaysi obyektga qaratilganligini bildiradi. Muhim yoki kuchli stimullar yo'nalganlikni shakllantiradi.

Barqarorlik - diqqatning ma'lum obyektga uzoq vaqt davomida saqlanishi. Barqaror diqqat samarali o'qish va mehnatning asosidir.

Ko'lam - diqqatning bir vaqtning o'zida nechta obyektning qamrab olishi. O'rtacha 4 - 6 obyektning qamrab olish mumkin.

Taqsimlanish: Diqqatning bir vaqtning o'zida ikki yoki undan ortiq faoliyatga yo'naltirilishi. Masalan, ma'ruzani tinglash va yozib borish.

Ko'chish - diqqatning bir obyekt yoki faoliyatdan boshqasiga o'tishi. Bu moslashuvchanlik ko'rsatkichidir. Kuch (intensivlik) - diqqatning obyektga bo'lgan e'tibor darajasi. Kuch yuqori bo'lsa, idrok jarayoni tez va aniq kechadi.

Vujudga kelishiga ko'ra: Ixtiyorsiz diqqat (Birlamchi diqqat) - ongli boshqaruvsiz, tashqi kuchli stimullar ta'sirida avtomatik ravishda paydo bo'ladi. Misol: Kutilmagan ovozni eshitib qarab yuborish.

Ixtiyoriy diqqat: Maqsad va irodaviy kuch bilan boshqariladigan diqqat. Misol: Dars tayyorlash paytida diqqatni ongli jamlash.

Ixtiyoriydan keyingi diqqat - dastlab irodaviy kuch bilan boshlanadi, keyin qiziqish natijasida o'z - o'zidan davom etadi. Misol: Qiziqarli mavzuni o'qib, keyin o'zingiz xohlagancha davom ettirish.

Analizatorlarga ko'ra: Ko'rish diqqat: Rang, shakl, harakat kabi vizual signallarga yo'naltirilgan diqqat. Eshitish diqqat: Ovoz, musiqa, nutq kabi eshitish signallarini qabul qilish va ajratishga qaratilgan diqqat.

Taktil - harakat diqqat: Tana harakatlari, teginish, bosim va propioseptik sezgilar bilan bog'liq diqqat turi.

Ixtiyorsiz diqqat deb - shaxsning ongli boshqaruvisiz, tashqi stimullar ta'sirida avtomatik tarzda paydo bo'ladigan diqqat shaklidir. Bu diqqat turi reflektor xatti - harakatlar va sezgi organlari orqali yuzaga keladi. U organizmga kutilmagan, yorqin, kuchli yoki qiziqarli signal kelganda tezkor e'tiborni ta'minlaydi.

Fiziologik asoslari: Ixtiyorsiz diqqatning asosiy fiziologik mexanizmi - retikulyar formatsiyaning faoliyati va bosh miya po'stlog'i orqali tashqi stimullarni tezkor qabul qilishdir. Sezgi organlaridan kelgan kuchli signallar miya po'stlog'ida tegishli faollikni uyg'otadi, natijada obyekt yoki hodisaga diqqat avtomatik yo'naltiriladi.

Psixologik xususiyatlari: Avtomatiklik: ongli boshqaruv talab qilinmaydi. Tezkorlik: kutilmagan stimullarga darhol javob qaytaradi. Qisqa muddatlilik: diqqat odatda qisqa vaqt davomida saqlanadi. Stimullarga sezgirlik: yorqin, kuchli yoki qiziqarli signalkelganda diqqat avtomatik yo'naltiriladi.

Ixtiyorsiz diqqat shaxsning atrof - muhitga tez moslashishida, xavfli vaziyatlarni sezishda va yangi ma'lumotlarni idrok etishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida u o'quvchining e'tiborini jalb qilish va qiziqish uyg'otishda vosita sifatida ishlatiladi. Ixtiyorsiz diqqat - bu odamning ongli maqsadi va boshqaruvisiz, tashqi muhitdagi kuchli, yangi yoki kutilmagan ta'sirlar natijasida paydo bo'ladigan diqqat turidir. U tabiiy ravishda sodir bo'ladi va organizmning himoya, moslashuv va tezkor javob berish funktsiyalariga xizmat qiladi.

Ixtiyorsiz diqqatning shakllanishiga quyidagilar sabab bo'ladi:

1. Ta'sirning kuchi - baland tovush, yorqin rang, kuchli hid darhol diqqatni tortadi.
2. Yangi va noodatiy holatlar - odatiy bo'lmagan tasvir, tovush yoki voqea insonni o'ziga jalb qiladi.
3. Harakatning mavjudligi - harakat doim statik narsalarga qaraganda tezroq seziladi.
4. Shaxsning ichki holati - charchoq, kayfiyat, ehtiyojlar ixtiyorsiz diqqat darajasiga ta'sir etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ixtiyorsiz diqqat inson psixologiyasida asosiy va tezkor diqqat turi hisoblanadi. Uning psixologik xususiyatlarini, paydo bo'lish omillarini va inson faoliyatidagi rolini o'rganish zamonaviy psixologiya va pedagogika uchun dolzarbdir, chunki bu insonnin Ixtiyorsiz diqqat - bu tashqi kuchli, kutilmagan yoki qiziqarli stimullar ta'sirida ongli boshqaruvsiz yuzaga keladigan avtomatik diqqat shaklidir. U tezkor, qisqa muddatli bo'lib, organizmning atrof-muhitga moslashuvi va muhim signallarni tez idrok etishiga xizmat qiladi. g xavfsizligi, samaradorligi va ijtimoiy moslashuvini oshirishga yordam beradi. Ixtiyorsiz diqqat - tashqi muhitdagi kuchli, kutilmagan yoki qiziqarli ta'sirlar natijasida o'z - o'zidan paydo bo'ladigan diqqat turidir. Bu

jarayon ongli boshqarilmaydi, chunki organizm tabiiy ravishda yangi, kuchli yoki ahamiyatli signallarga tezda javob beradi. Ixtiyorsiz diqqatning shakllanishida tovushning balandligi, yorug'likning o'zgarishi, rangning jozibadorligi, harakat va kutilmagan holatlar muhim rol o'ynaydi. U odamning xavfsizligini ta'minlash, atrof-muhitdagi o'zgarishlarga tez moslashish va yangi axborotni qabul qilishda katta ahamiyatga ega. Ixtiyorsiz diqqat - ixtiyoriy diqqat shakllanishining boshlang'ich bosqichi bo'lib, bilish jarayonlarining tabiiy va muhim qismidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Baddeley, A.D. Attention: Research and Theory. - London: Routledge, 1999.
2. Mirashirova N.A, Sarimsakov D.R. "Umumiy psixologiya". - Toshkent: Fan, 2016. - 288 b.
3. Xaydarov F.I, Xalilova N.I. "Umumiy psixologiya". - Toshkent: O'zbekiston, 2010. - 320 b.
4. Ivanov P.I, Zufarova M.E. "Umumiy psixologiya". - Toshkent: Ma'rifat, 2008. - 304 b.
5. G'.B. Shoumarov. Psixologiya asoslari. - Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
6. R. Sunnatova, D. Abdullaeva. Eksperimental psixologiya. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
7. A. V. Petrovskiy, M. G. Yaroshevskiy. Psixologiya. - Moskva: Akademiya, 2016.
8. S. L. Rubinshteyn. Osnovy obshchey psihologii. - Moskva, 2012.
9. A. G. Asmolov. Psixologiya lichnosti. - Moskva: Smysl, 2010.
10. G'oziyev E. "Umumiy psixologiya" (I - kitob). - Toshkent: Universitet.
11. Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li. (2024). Rahbar va xodim munosabatlarining boshqaruv jarayonidagi psixologik xususiyatlari. Образование наука и инновационные идеи в мире, 41(1), 110 - 113. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/12079>